

ФІЛОСОФІЯ ЛЮДИНИ З ЇЇ ОСОБЛИВОСТЯМИ, ЗДІБНОСТЯМИ І ВЛАСТИВОСТЯМИ

УДК 316.772.4+17.022.1+ 364.122.8

DOI <https://doi.org/10.24195/sk1561-1264/2021-2-7>**Мринська Наталія Олександрівна**аспірант кафедри «Культурологія та Філософська антропологія»
Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова

вул. Тургенєвська, 8/14, Київ, Україна

ORCID: 0000-0001-7958-9118

ОСОБЛИВОСТІ МУЖНОСТІ У ВІТЧИЗНЯНІЙ ФІЛОСОФІЇ В ПРОЄКЦІЇ ІНВАЛІДНОСТІ

У статті проаналізовано поняття мужності у рамках проблематики інвалідності в Україні. Розкриття теми вимагає вивчення специфіки сприйняття не тільки в соціокультурній площині, а й у філософській традиції, що допоможе виявити онтологічний складник піднятої теми. Конкретні зміни в житті України загострили проблеми придбаної інвалідності і створили необхідність реформування соціальної сфери як поля взаємодії людини з інвалідністю та суспільства. Тому проблема інвалідності потребує нового погляду та пошуку нових рішень і, зокрема, в історичній правді щодо історії України, її філософії та її способу мислення.

Актуальність проблеми. Україна, як країна, що перебуває у воєнному конфлікті, повинна реформувати ставлення до інвалідності, оскільки саме зараз інвалідність і мужність – це синоніми в сучасному суспільстві України. Вивчення сприйняття людини з інвалідністю в ракурсі історично аргументованих джерел на засадах формування гуманістичного суспільства в Україні є мотивованим та своєчасним.

Мета статті – визначити, що вкладається в поняття «мужність» саме в Україні на основі ставлення до інвалідності. Дослідити історичні джерела та історичні факти, завдяки яким висвітлити проблему інвалідності в поєднанні з поняттям мужності.

Методи та результати дослідження. Завдяки аналітичним методам, таким як дедукція, індукція та аналіз, зроблені висновки, що в Україні особливе поняття мужності, і на основі цього поняття історично сформовано своєрідне ставлення до інвалідності. Результати дослідження створюють визначення, що мужність, воля та свобода – це для України поєднані поняття, а людина з інвалідністю у їх світлі – це людина з винятковим і іноді поважним статусом. Вперше досліджується вітчизняна філософська думка в поєднанні понять: інвалідність, мужність, милосердя. Вперше в історичній ретроспективі вітчизняної філософії поєднані поняття мужності і інвалідності.

Ключові слова: мужність, інвалідність, буття інваліда, милосердя, воля, свобода, вітчизняна філософія.

Вступ. Паралельно з розкриттям теми інвалідності розкривається тема мужності, що дає додаткове заглиблення в ряд філософських понять, які супроводжують мужність як феномен людського буття. Україна жила відокремленим життям від Європи і в категоріях філософії її слід розглядати як окрему частину, зі своєю історією і своєю точкою світосприйняття. Саме тому стають актуальними дослідження, спрямовані на пошук самоідентичності українського народу. Виділено роботи В. Макогонової [14], О.А Матюхіної [16], О. Киричок [9], Б. Желіньського [6] як роботи, які створюють новий погляд на історичні артефакти. Також неможливо оминати відомих філософів, що досліджують саме витoki філософської думки в Україні: М.Н. Громов, А.Ф. Замалеев, В.С. Горській [5], М.Л. Ткачук [29]. Додатково необхідно спиратися на літературу XIX століття, а саме авторів Т.Г. Рябініна (1893) [22], Л. Майкова

(1863) [15], В.О. Ключевського (1892) [10], С. Голубів (1898) [4], тому що саме ці автори та видання у світлі російської цензури публікували дослідження (книги) на українську тематику. Також слід долучити до дослідження приклади документів, що збереглися у стародавніх книгах, законах, таких як Острозька Біблія, Повість минулих літ, Златоструй.

Мета та завдання. Метою статті є визначення поняття «мужність» на основі дослідження інвалідності саме в українській культурі, філософії, історії. В контексті мети поставлено ряд завдань, які, на нашу думку, нерозривно пов'язані з темою мужності: дослідити історичні джерела та визначити концепцію мужності у вітчизняній філософії; паралельно провести аналіз ставлення до інвалідності у вітчизняній історії філософії. Зробити висновки на основі аналізу ставлення до інвалідів в Україні та вивести концепцію мужності саме для України.

Методи дослідження. Для поетапного розгляду проблематики інвалідності важливі всі збережені документальні джерела й артефакти, які ми візьмемо за основу аналізу. Методом дедукції визначимо ставлення до інвалідності за допомогою філософської та історичної спадщини української культури. Індуктивним методом на основі висновків щодо ставлення до інвалідності виведемо поняття мужності, що притаманне саме Україні.

Результати дослідження. «В Україні становлення академічної філософії відбувається значно пізніше, ніж в інших європейських країнах, а її потужний розвиток починається тільки на початку XIX століття», так вважає М. Ткачук [29, с. 37]. Україна майже не була суверенною державою за винятком кількох століть в сукупності, тому філософські погляди варто розглядати на основі філософської думки як окремої держави, так і в структурі держав, до яких входила Україна. Так, на філософські роздуми вплинуло формування держави Київська Русь, пізніше був балтійській, польській і звичайно російській вплив. Російський вплив був найсильнішим, оскільки витoki російської думки вийшли з Київської Русі і довгий час залежали від неї. Формування російської філософії XVIII століття створило окрему культуру філософії, в яку потрапляє Україна. Звичайно, вона залежала від західної філософії, але не мала коріння в античності і розвивалася зовсім іншим ритмом, оминувши етап відродження. Яскравим прикладом є Григорій Сковорода, визнаний першим російським філософом, попри те, що витoki його творчості відображають концепцію буття саме українського народу у всьому різноманітті культури і релігійної етики.

«Звичайно, пам'ятки Києво-руської культури, що збереглися до наших днів, ще не демонструють наявності оригінальних, більш-менш сформованих професійно-філософських цілісних систем і теорій, творцями яких були давньокиївські інтелектуали. Але вони містять вагомий філософський значущий шар ідей, що утворюють у сукупності філософську культуру цієї доби, закладаючи ґрунт для формування певного стилю мислення, способу світосприйняття, що визначає індивідуальне обличчя філософії в Києві впродовж подальшої духовної історії нашого міста» [5, с. 23]. Основним предметом вивчення філософії України служать літературні праці, релігійні записи і роботи науковців. «Самосвідомість народу виражається за посередництвом його літератури, науки, мистецтва, але філософія вважається переважним органом такого виразу», – акцентує В. Макогінова [14, с. 46].

Період Київської Русі вивчається філософами в рамках вивчення літературних джерел. Думки авторитетних філософів розходяться до кардинально протилежних, одні кажуть про відсутність філософської думки в Росії і Україні, саме таку оцінку дає П.Я. Чаадаєв в «філософських листах» до І. Д. Якушкина, стверджуючи, що нема глибини мислення і залишається лише спостерігати за істиною від інших народів [30, с. 246]. І друга, яка каже, що перші філософи з'являлися ще у Київській Русі, ця думка від філософів, які цілком присвятили свої дослідження давньоруському періоду, як-от: М.Н. Громов, А.Ф. Замалеєв, В.С. Горській. Їх думки ґрунтувалися на тому, що релігійні та фольклорні тексти несуть у своїй суті філософські пошуки, але не в звичній формі для філософа. «Філософські смисли в цікавий для нас історичний період концентруються в далеко нефілософських за жанром текстах, від чого ті не втрачають своєї філософської якості» – про це пише В.В. Мілько в статті «Чи була філософія в Давній Русі?» [17]. «Дохристиянські міфологічні уявлення в цей час ще не втратили своєї влади над суспільною

свідомістю, в рамках якого вони існували паралельно з православ'ям, вступаючи одночасно у взаємодію з ним» [17, с. 137].

Міф ставав важливим елементом не тільки культури, а й самої філософії, з якого виходить розуміння світу і погляди на філософську думку. Тому і нам слід більш детально проаналізувати інвалідність та мужність в історичних письмених артефактах.

Першу відому на Київській Русі згадку про інвалідів ми знаходимо ще в билинах. Ілля Муромець просидів на печі 33 роки і тільки каліки-перехожі змогли його підняти на ноги [22, с. 11]. Богатир – побратим Іллі, Олекса (Олександр) Попович, за деякими джерелами, був кволим на одну ногу [21, с. 209]. Билини як народний епос дають однозначну характеристику мужності в період Київської Русі. Мужність у період Київської Русі – це символ захисту від зовнішнього ворога і боротьба з внутрішніми загрозами. Подібний вид епосу нас наводить на думку про подібне ставлення й у античному світі до героїв. Сильний тілом, сильний духом і основним завданням для нього є захист свого народу. Життя він проводить в подвигах і боях. Виникає паралель між гомерівськими героями і билинними Богатирями. Але щодо недоліків є суттєві розбіжності. Так, непомітні оку слабкості античних героїв протиставлені відкритим недолікам у богатирів Київської Русі. Ахіллесова п'ята – зовсім не теж саме, що недуга Іллі Муромця. Богатир Ілля Муромець передусім має мужність стати богатирем, на відміну від античного вродженого призначення Ахіллеса. «В їх образах втілилась така характерна для давньоруського рицарського етносу особливість – розуміння шляхетності як гідності, набутої особистими вчинками, а не успадкованої за правом народження» [16, с. 164].

Мужність духовна виступає попереду мужності сили. Грецькі міфи – це перш за все поєднання зовнішньої краси та сили. Характеризуючи поняття «калокагатія», О. Лосев визначив його як «завжди мати на увазі особливість античного світовідчуття, яке розуміло і «красу» і «добро» не в нашому чисто естетичному або чисто моральному сенсі, а зливши те й інше в єдине і нерозривне біологічно прекрасне ціле. Тому Калокагатія є однаково і естетичне, і моральне поняття...» [13, с. 186]. Саме це і дає право припустити, що мужність на Київській Русі хоча і мала зовнішній акцент і вимірювалася силою самого героя, але, на відміну від античного світу мужності, духу тут приділялась перше місце. І сама постать богатирів з їх фізичними недоліками говорить, що ставлення до інвалідів було зовсім інше, ніж в античному світі, який ще на початку життя дитини обирав її долю «нехай в силі буде той закон, що жодного каліки вирощувати не слід» [1, с. 623].

Повернімося до билин, де є ще один приклад ставлення до калік та знедолених у Київській Русі. Каліки-перехожі підняли Іллю Муромця з печі. Образ калік найбільш поширений у літературі і швидше за все саме за ним варто розглядати ставлення до інвалідів. Каліки-перехожі згадуються в багатьох переказах і билинах на Київській Русі. Хоча деякі дослідники вважають, що слово каліка не належить до фізичних недоліків, а є похідним від назви взуття «калігі» – чоботи, але одночасно всі тлумачні словники розуміють це слово в значенні «паломник, сліпець, бродячий співак» – ці визначення однакові у всіх словниках до початку ХХ століття Міллер, 1895 [18]. П.О. Бессонов російський етнограф-славист зібрав свої дослідження в книзі «Каліки перехожі. Збірка віршів і дослідження», де чітко охарактеризував подібних людей, як духовних мандрівників, убогих, сліпих [2, с. 3]. Л. Майков визначає калік-перехожих як людей, що йдуть до Святої землі, і називає їх мандрівниками, паломниками, каліками [15, с. 90–91]. В билинах, які зібрав Рябінін, є зноско, що каліки-перехожі – це також жебраки [22, с. 11]

Моральні уявлення про калік склалися ще до появи християнства. Мандрівник-каліка мав вплив і сприймався як радник, мудра людина, яка побачила життя, саме тому Ілля Муромець слідує їхнім настановам. На Київській Русі, за визнанням Олександра Киричка, в його роздумах про філософів у Київоруських пам'ятках, він пише: «Це ж стосується й лексем, утворених не калькуванням, а смисловим перекладом слів, які де інде поставали заміниками «філософії» й «філософа»: «премудрість», «мудрість», «премудрець», «премудрий», «мудрий» тощо» [9, с. 8].

З приходом християнства це скоріше проповідник, божий чоловік. У книзі Першій, книги Царств, глави 9, вірш 6 згадується: «Ось тут, в місті цьому, божий чоловік і славний» [20, с. 423].

З появою християнства на Київській Русі та введенням в обіг духовних проповідей і віршів з писання роль духовного наставника і проповідника зменшилася, але при цьому релігійність дозволила додати до слова «каліка» – «святий», а спів святого писання зміцнював віру, що такі люди – це «божі люди».

В Україні подібний вид паломництва практикували кобзарі, які так само мали фізичні вади і часто були сліпими, ходили з поводирями. Тому, на нашу думку, досліджувати інвалідність з позицій мужності потрібно саме в розумінні філософії кобзарів. «Кобзарі-бандуристи впродовж століть зберігали духовний генофонд народу, будили в ньому національну свідомість, передавали тисячолітню мудрість, розкривали правду життя, закликали до активності, згуртованості, боротьби зі злом» [26, с.191–192]. Всі ці люди, хоча і перебували в бідності, але користувалися повагою і попри злиденне існування, вважалися людьми святими і мудрими, які дотримуються духовного шляху і ведуть аскетичний спосіб існування. Для української культури творчість кобзарів – неоціненне надбання. Попри те, що їх творчість не можна віднести безпосередньо до філософії, вони безумовно впливали на формування поняття в загальній концепції буття. Кобзарями часто ставали старі запорізькі козаки, які вже не могли тримати шаблю [6, с. 13]. Тобто інвалід за визначенням того часу – «воїн, який отримав поранення чи скалічення» – стає кобзарем [11, с. 44–45]. Тобто шлях до кобзаря від воїна – це дуже поширене явище і може слугувати прикладом того, що інвалідність в Україні – це шлях філософів, творчості та релігійності.

Ставлення до інвалідності можливо зрозуміти в порівнянні відношення до мучеництва у Україні та Європі. Мучеництво є актом мужності, у середньовічній Європі з цієї причини про служіння мучеників Церква говорить, що вони «на війні». Нашу думку підтверджує дослідник Е. Скидельський в статті «Аквінат про мужність»: «Справді, мучеництво можна розглядати як чисту форму мужності, оскільки в той час, коли солдати виявляють стійкість заради майбутньої атаки, мученики витримують страждання без будь-якої надії, принаймні, в цьому житті» [24, с. 186]. Чільний принцип соціальної ізоляції інваліда створював відбиток його проєкційної дійсності, де через нав'язані принципи інвалід сам починав вірити, що його роль – це земні страждання і є доля мужності. Завдяки стражданню і думкам про тлінність земного життя він заслужить більш високу роль на небесах.

«На Русі ... зміщення центру ваги на прижиттєве страждання заради полегшення посмертного» [17, с. 142]. Але на відміну від Європи, відбувається усвідомлення цінності несення страждань в цьому житті заради відмови від страждань в Царстві небесному, ці страждання поважали та цінували у суспільстві. Таким чином, каліка, інвалід сприймався в ранньому християнстві середньовічної України як людина, для якої вже відкрито Царство Небесне, а значить і ставлення до нього відповідне – як до того, хто пізнав Бога.

Візантія на Київську Русь привнесла і свої розуміння прийняття божественного. Пізнання Бога або деїфікація, пропонувалося не стільки через чуттєво-фізичне розуміння, скільки через екзистенційні цінності: співчуття, скорбота, милість. Златоуструй як пам'ятка історії Давньої Русі пише: «Завдяки милосердю своєму, Богові вгодне, маєш (ти) велику відвагу перед Ним, як прісний раб Христовий», «Блаженні милостиві, бо вони помилувані будуть», «Милість величається над судом», «Милостиня людини – як печатка у Нього» [7, с. 119]. «І не можу сказати про всю його милість: не тільки в домі своїм милостиню творив, але і по всьому місті, і не в Києві одному, але по всій землі Руській – і в містах, і в селах – скрізь милостиню творив – всіх милуючи, і одягаючи, і годуючи, і напоюючи» [7, с. 133–134]. «Жebraцтво вважалося в стародавній Русі не економічним тягарем для народу, не виразкою громадського порядку, а одним з головних засобів морального виховання народу, що складається при Церкві практичним інститутом доброзвичайності» [10, с. 3].

З 996 року князем Володимиром затверджуються перші благодійні будинки, як пише Карамзін, «богадільні, готелі, будинки дивно-пріємства, лікарні і всі люди каліки ... були підсудні

тільки Єпископам» [8, с. 145]. Причому на їх утримання було визначено «десятина» (від хліба, худоби, судових мит тощо). За оцінкою Карамзіна, в церковному Статуті Володимира богадільні, лікарні були «відчужені від мирського відомства» [8, с. 145].

Милостиня на Київській Русі – це скоріше не обов'язок і благодійність, а бажання відрізнути себе як людину, що піклується про свій духовний стан. Допомога немічним і убогим стає показовою і свідомою.

Згадку про милосердя зустрічаємо в (1078) «Був же Гліб (син Святослава) милостивий до убогих і любив мандрівників». Там же є згадка, що убогих і кволих приймають монастирі [20]. У історії Києво-Печерської Лаври є Микола Святоша, що побудував в Лаврі не тільки Троїцьку церкву, а ще завдяки йому тут з'явилася лікарня – це була одна з перших лікарень в Київській Русі. Сюди приходили за кваліфікованою медичною допомогою усі. Народ лікував відомий лікар Агапіт, що жив тут на початку 12 століття [23]. Це свідчить про те, що спробивилікувати, допомогти і милосердствувати були звичні в Україні. Загальне ставлення до немічних на території України було більш гуманне, ніж у Європі тих часів.

Деякі ділянки нашої історії просто неможливо відокремити від впливу Московської Русі. Цей вплив одночасно вагомий і в той же час коріння Київської Русі глибші, що створювало протиріччя в сприйнятті. З одного боку, Московська Русь винесла в собі основи життєтворення з витоків Києва, а з іншого – чим доросліше вона ставала, тим все більше втрачала материнське джерело Київської праматері.

У Києві у 1615 році з Братського гуртка виростає школа. У 1632 році відкривається Академія, засновником якої виступає Петро Могила. І хоча у 1634 році школу намагались закрити, це є у листі до київського воєводи: «отримав звістку, що архіандрит П. Могила у київському, волинському, а також брацлавському воєводстві школи латинськи відкрив, нагадали йому, щоб він обов'язково закрити» – цитує такий лист С. Голубєв [4, с. 94]. Школа в першу чергу орієнтована на філософські науки. Вивчення філософії значило займатися наукою, і сам учень, ще не маючи знань і регалій, носив горде ім'я філософ. З цієї альма-матер народилися просвітницькі ідеї Кирило-Мефодіївського братства, вирости мислителі, письменники, які ґрунтувалися на реформаторських ідеях в філософії і стали відомі всьому світу. До них належить і Григорій Сковорода. Перший український філософ в античному розумінні філософії [3, с. 25].

«Все життя Сковороди є величезний і глибоко цікавий метафізичний експеримент» [27, с. 5]. Вічний блукач і філософ за покликанням, він створив абсолютно новий погляд на філософію як «філософію серця». В.Н. Лоський пише: «Саме життя розуму є справою серця, чистота серця повертає розуму цілісність споглядання. Отже, діяльне життя – роблення – полягає в очищенні серця» [12, с. 153]. З 1770 року Сковорода обирає шлях мандрівного проповідника та йде по ньому до кінця життя. Розуміючи духовну сутність, де людська природа – цілий світ, а пізнання світу через серце – єдиний вірний шлях, за Сковородою. Приклад зречення та шлях, по якому йшов Сковорода, це шлях мандрівника, кобзаря, тобто шлях свободи. Такий же шлях обирали каліки, інваліди та ветерани, тому філософія Сковороди для розгляду в концепції мужності інваліда – це саме життя видатного філософа. У його міркуваннях ми знаходимо багато, що нас може зацікавити в процесі пізнання мужності та милосердя, «про користь всякої тварі, і від тебе більше нічого не вимагає, крім щирого милосердя до ближніх твоїх» [25, с. 219]. Все його життя – це приклад «мужності бути собою» в зреченні. Філософія Сковороди поділяє життя на мужність бути самим собою і мужність бути вільною людиною в світі. Тобто життя Сковороди подібно до життя калік, перехожих та «божих людей». «Вона розрізнить нас від звірів милосердям і справедливістю, а від худоби – стриманістю і розумом; і є ніщо інше, як Блаженна особа Боже, таємно на серці написане, сила і правило всіх наших рухів і справ [25, с. 216]. Страх в філософії Сковороди повинен бути подоланий мужністю жити, тому людину не повинні лякати ні злидні, ні хвороба, ні старість, ні смерть. «Страх Господній – джерело мудрості і веселощів, і довголіття, а невіра – є солодка їжа, що приховує найгіркішу отруту» [25, с. 172]. Чи не про мужність ці слова Сковороди? Де страх господній потребує мужності і в подоланні страху стає мудрістю, а той, хто страх не подолав, не має мужності віри, «той, хто проник страх

Божий. Корінь його гіркий, але плоди солодкі» [25, с. 172]. Цим шляхом веде думка, що «глава і початок всього руху», а оцінювати шлях допомагає серце, а слово, яке чують від тебе, з'єднує в собі думку і серце «Блага природа» – результат «благого серця», «благе серце» – результат «благих думок», «добрі думки – насіння благих справ» [31, с. 154].

Чому саме мандрівник, бурлака, мандруючий проповідник, каліка-перехожий так важливі щодо розуміння Української філософії в розгляді мужності? Саме тому, що в Україні «особисте», яке так гордо звучить та приймає на себе моральну цінність існування, і є «мужність бути». Мужність серця в співучасті і неможливості відокремити себе від цілісного духу часу. Мужністю стає сама вітальність, як першопричина буття. Цей термін в філософії вживає Тілліх, як показник виживання біологічного організму, поєданого в силі розуму і мужності, в системі буття. «Життєвий процес, якому властива така рівновага, а разом з нею і сила буття, володіє тим, що на мові біології називається вітальністю, тобто здатністю до життя» [28, с. 59]. В зустрічі з реальним світом вітальність проявляється тільки в прагненні свободи, сила самого життя – в можливості свободи. Людина в логіці світу здатна творити своє буття, ґрунтуючись на внутрішній силі відчуття свободи та волі. Як пише П. Тілліх: «життєва сила людини – це її свобода і духовність, в якій поєднуються вітальність і інтенціональність» [28, с. 62]. Воля з акцентом на свободу – це вітальність творити власну значимість у межах стійкого розуміння буття, тобто в системі свого духу. Воля з акцентом на мужність – це спосіб досягнення свободи шляхом внутрішнього пориву, через співучасть з буттям. Відвага духу, що йде від серця, як у Сквороди, стає єдиним шляхом визначення себе і свого буття, силою розуму в розумінні існуючого положення. Страх бути не вільним дорівнює смерті і, відповідно, порив мужності бути вільним настільки природний, що сама мужність стає свободою. Критичною стає не втрата життя, а втрата себе, відповідно, «мужність бути» для українського народу укладена в «мужність вільного затвердження себе».

Висновки. Україна протягом багатьох століть зберігає дух свободи і мужність бути собою. Яскравим прикладом мужності є Київські богатирі, кобзарі, каліки-перехожі, мандрівні філософи та проповідники. На тлі воєн і повстань Україна проносить дух богатирської слави і розуміння мужності волі, залишається вірна принципам Київської Русі. Україна зі своїм особливим поглядом і ставленням до розуміння мужності практично вривається в світову філософію і створює абсолютно нову, унікальну платформу для творчості цілої плеяди письменників (Т.Г. Шевченко, І. Франко та інші) і, звісно, філософів свободи (Григорій Скворода та пізніше Микола Бердяєв). Тема свободи, волі і мужності на шляху її досягнення стає головною і залишається актуальною до сьогодення в Україні.

Доведено, що ставлення до інвалідів на території України відрізнялось від ставлення до калік у античній та середньовічній Європі. Визначено, що інвалідність можливо дослідити за історією кобзарства. Виявлено прямий зв'язок мужності та милосердя. Доведено, що мужність – саме те поняття, яке потрібно визначити, щоб описати життя інваліда. Досліджено філософський шлях Сквороди як шлях мужності та зречення. Доведено, що мужність в Україні – це перш за все прагнення волі в загальному розумінні, а особиста мужність – це мужність бути вільним.

Список використаних джерел

1. Аристотель. Твори: в 4 т. Москва : Думка, 1983. Т. 4. 830 с.
2. Бессонов П.А. Каліки перехожі. Збірник народних пісень і віршів і дослідження. Москва : В друкарні А. Насіння, 1861. 855 с.
3. Булгаков Макарій. Історія Російської Церкви. Москва : Спаса-Преображенського Валаамського монастиря, 1994. 400 с.
4. Голубів С. Київський митрополіт Петро Могила и його сподвижники (досвід церковно-історичного дослідження): 2 т. Типографія С.В. Кульженко. 1898. Т. 2. 525 с.
5. Горський В.С. Розуміння філософії в культурі давно Києва. Київ, 1998. № 1. С. 23–28.
6. Жеплінський Б. Коротка історія Кобзарства в Україні. Львів : Краї, 2000. 202 с.
<https://elib.nlu.org.ua/view.html?&id=10048>

7. Златоструй. Давня Русь Х-ХІІІ століть. Москва : Москва, 1990. С. 133–134
8. Карамзин Н.М. Історія держави Російської: у 18 т. Москва : ТЕРРА-Книжковий клуб, 1998. Т. 1. 576 с.
9. Киричок О. «Філософ» и «філософія» в киеворуських пам'ятках XI–XIV ст. : необхідність по-новому поставити «старі» питання. *Sententiae, Volume XL, Issue № 1, 2021. С. 6–27.*
10. Ключевський В.О. Добрі люди Давньої Русі. *Богословський вісник.* 1892. С. 77–96.
11. Кузьмін-Караваєв В.Д. Інваліди. Словник: Імідоефіри. Історична школа, 1894. т. ХІІІ с. 44–45. URL: <https://ru.wikisource.org/wiki>
12. Лоський В.Н. Нарис містичного богослов'я східної церкви. Москва : Центр «СЕР», 1991. 288 с.
13. Лосев О.Ф. Статті з «Енциклопедії художніх наук». *Philosophy Journal.* 2021(№ 1). Т. 14. С. 182–192.
14. Макогонова В.В. Взаємодія філософії і літератури в культурі як проблема. *Вісник Дніпропетровського університету.* 2015(№ 6). С. 41–49.
15. Майков Л. О билинах Володимирова циклу. Санкт-Петербург : Поліграфія департаменту зовнішньої торгівлі, 1863. 140 с.
16. Матюхіна О.А. Богатирі – лицарі України (лицарський етос на Україні за матеріалами усної народної творчості). 2000. <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/8545/1/24.pdf>
17. Мілько В.В. Осмислення історії в Стародавній Русі. Москва : Москва, 1997. 197 с.
18. Міллер В.Ф. Каліки або каліки перехожі. Енциклопедичний словник Блокгауза та Ефрона : в 86 т. Санкт-Петербург, 1895. Т. ХІV. URL: <https://ru.wikisource.org/wiki/>
19. Острозька Біблія. Острог 1581. Львів, 2006. 1952 с.
20. Повість минулих літ. Частина 3. <http://www.spsl.nsc.ru/history/descr/PWL/povest3.htm>
21. Путілов Б.М. Давня Русь в особах: Боги, герої, люди: історична література. Санкт-Петербург : Азбука, 1999. 367 с.
22. Рябінін Т.Г. Билини. Санкт-Петербург : Видання Глазунова, 1893. 173 с.
23. Свято-Успенська Києво-Печерська Лавра, 1991–2021. <https://lavra.ua/obshhaya-informatsiya/>.
24. Скидельський Э.Б.Х. Аквінат про мужність. *Verbum,* 2017(№ 19). С. 180–188. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/akvinat-o-muzhestve>
25. Сковорода Г. Повна академічна збірка творів. За редакцією проф. Леоніда Ушкалова. Харків–Едмонтон–Торонто: Майдан; Видавництво Канадського Інституту Українських Студій, 2011. 1400 с.
26. Слюсаренко Т.О. Духовно-Моральні цінності як основа концертного репертуару кобзарів-бандуристів. *Суперечності взаємодії моралі и права в сучасності Українському суспільстві:* матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., 30 трав. 2019 р. Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків : Право, 2019. С. 191–195.
27. Табачників І.А. Григорій Сковорода. Москва : Думка, 1972. 207 с.
28. Тілліх П. Значення історії релігій для теолога-систематика. Вибране: Теологія культури. Москва : Юрист, 1995. 479 с.
29. Ткачук М.Л. Академічна філософія в Україні ХІХ – початку ХХ ст.: Актуальні проблеми дослідження. НЗ: 1999, № 8. С. 37–42.
30. Чаадаєв П. Я. Статті та листи. Москва : Сучасник, 1989. 623 с.
31. Ерн В. Боротьба за Логос. Г. Сковорода. Життя і вчення. Москва : АСТ, 2000. 592 с.

References

1. Aristotel. (1983). *Sochineniya: v 4 t. [Essays].* Moscow: Mysl. T. 4. 830 s. [in Russian].
2. Bessonov P.A. (1861). *Kaliki perehozhie. Sbornik narodnyh pesen i stihov i issledovanie. [Cripples are passers-by. Collection of folk songs and poems and research]* Moscow: V tipografii A. Semena. 855 p. [in Russian].
3. Bulgakov Makarij. (1994). *Istoriya Russkoj Cerkvi [History of the Russian Church.].* Moscow: Spaso-Preobrazhenskogo Valaamskogo monastyra. 400 p. [in Russian].
4. Holubiv S. (1898). *Kyivskiy metropolit Petro Mohyla u yoho spodyzhnyky (dosvid tserkovno-istorychnoho doslidzhennia) [Kyiv Metropolitan Petro Mohyla and his associates]: 2 t. Tipohrafiya S.V. Kulzhenko.* T 2. 525 p. [in Russian].

5. Horskyi V.S. (1998) Rozuminnia filosofii v kulturi davnoho Kyieva [Understanding philosophy in the culture of Kiev for a long time]. Kyiv. Vol. 1. P. 23–28. [in Ukrainian].
6. Zheplinskyi B. Korotka istoriia Kobzarstva v Ukraini [A brief history of Kobzarism in Ukraine]. Lviv: Krai, 2000. 202 p. [in Ukrainian]. <https://elib.nlu.org.ua/view.html?id=10048>.
7. Zlatostruj. (1990). Drevnyaya Rus X-XIII vekov [Drevnyaya Rus X-XIII centuries]. Moscow. P. 133–134. [in Russian].
8. Karamzin N.M. (1998). Istoriya gosudarstva Rossijskogo [History of the Russian state]: v 18t. Moscow: TERRA-Knizhnyj klub. T. 1. 576 p. [in Russian].
9. Kyrychok O. (2021). “Filosof” i “filosofia” v kyievoruskykh pamiatkakh khi–khiv st.: neobkhidnist po-novomu postavtyt “stare” pytannia [“Philosopher” and “philosophy” in the Kievan Rus’ monuments of the XI–XIV centuries: the need to ask the “old” question in a new way]. Sententiae, Vol. XL, Issue 1. P 6-27. [in Ukrainian].
10. Klyuchevskij V.O. (1892). Dobrye lyudi Drevnej Rusi [Good people of ancient Russia]. Bogoslovskij vestnik. P. 77-96. [in Russian].
11. Kuzmin-Karavaev V.D. (1894). Invalidy [Ynvalyd]. Slovník: Imidofiry. Istoricheskaya shkola. t. XIII. P. 44–45. [in Russian]. <https://ru.wikisource.org/wiki>
12. Losskij V.N. (1991). Oчерk misticheskogo bogosloviya vostochnoj cerkvi [Essay on the mystical theology of the Eastern Church]. Moscow: Centr “SEI”. 288 p. [in Russian].
13. Losev A.F. (2021). Stati iz “Enciklopedii hudozhestvennyh nauk” [Articles from the “Encyclopedia of Artistic Sciences”]. Philosophy Journal. Vol. 1. T. 14. C. 182–192. [in Russian].
14. Makogonova V. V. (2015). Vzaimodejstvie filosofii i literatury v kulture kak problema [Engagement of philosophy and literature in culture yak problem]. Visnyk Dnipropetrovskoho universytetu. Vol. 6. P. 41-49. [in Russian].
15. Majkov L. (1863). O bylinah Vladimirskogo ciklu [About the epics of Vladimirov to the cycle]. Saint-Petersburg. Poligrafiya departamenta vneshnej torgovli. 140 p. [in Russian].
16. Matiukhina O.A. (2000). Bohatyri – rytsari ukrainy [Bogatirs – the faces of Ukraine] (rytsarskyi etos na ukraini za materialamy usnoi narodnoi tvorchosti). [in Ukrainian]. <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/8545/1/24.pdf>.
17. Milkov B.B. (1997). Osmyslenie istorii v Drevnej Rusi [Comprehension of history in ancient Russia]. Moscow: 197 p. [in Russian].
18. Miller V.F. (1895). Kaliki ili kaleki perehozhe [Cali or cripple pass]. Enciklopedicheskij slovar Brokgauza i Efrona: v 86 t. Saint Petersburg. T. XIV. [in Russian]. <https://ru.wikisource.org/wiki/>.
19. Ostrozka Bibliia. (2006). [Ostrozka Bibliya]. Ostroh 1581. Lviv. 1952 p. [in Ukrainian].
20. Povist mynulykh lit. [The tale of bygone years]. Chastyna 3. <http://www.spsl.nsc.ru/history/descr/PWL/povest3.htm>.
21. Putilov B.M. (1999). Davnia Rus v osobakh: Bohy, heroi, liudy: istorychna literature [Old Russia in persons: Gods, heroes, people: historical literature]. Sankt- Peterburh: Azbuka. 367 p. [in Ukrainian].
22. Riabinyn T.H. (1893). Bylyny [Epics]. Sankt-Peterburh: Vydannia Hlazunova. 173 p. [in Russian].
23. Sviato-Uspenska Kyievo-Pecherska Lavra, 1991–2021. <https://lavra.ua/obshhaya-informatsiya>.
24. Skidelskij E. B. H. (2017). Akvinat o muzhestve [Aquinas on courage]. Verbum, Vol. 19. P. 180–188. [in Russian]. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/akvinat-o-muzhestve>.
25. Skovoroda H. (2011). Povna akademichna zbirka tvoriv [Povna Academic Zbirka of Creations]. Za redaktsiieiu prof. Leonida Ushkalova. Kharkiv – Edmonton – Toronto: Maidan; Vydavnytstvo Kanadskoho Instytutu Ukrainskykh Studii. 1400 p. [in Ukrainian].
26. Sliusarenko T.O. (2019). Dukhovno-Moralni tsinnosti yak osnova kontsertnoho repertuaru kobzariv-bandurystiv [Spiritual and moral values as the basis of the concert repertoire of kobza bandura players]. Superechnosti vzaiemodii morali y prava v suchasnosti Ukrainskomu suspilstvi: materialy Vseukr. nauk.-prakt. konf., 30 trav. 2019 r. Nats. yuryd. un-t im. Yaroslava Mudroho. Kharkiv: Pravo. P. 191-195 [in Ukrainian].
27. Tabachnikov I.A. (1972). Grigorij Skovoroda [Grigoriy Skovoroda]. Moscow: Mysl. 207 p. [in Russian].

28. Tillih P. (1995). *Znachenie istorii religij dlya teologa-sistematika* [Significance of history of religion for the theologian-taxonomist]. Moscow: Yurist. 479 p. [in Russian].
29. Tkachuk M.L. (1999). *Akademichna filosofiiia v Ukraini XIX – pochatku XX st.: aktualni problemy doslidzhennia* [Academic Philosophy in Ukraine XIX – Ear of XX century: Actual problems of the past]. NZ. Vol. 8. P. 37–42. [in Ukrainian].
30. Chaadaiev P. Ya. (1989). *Statti ta lysty* [Statti and sheets.]. Moscow: Suchasnyk. 623 p. [in Russian].
31. Ern V. (2000) *Borba za Logos. G. Skovoroda. Zhizn i uchenie* [Struggle for the Logos. G. Skovoroda. Life and vchennya]. Moscow: AST. 592 p. [in Russian].

Mrynska Natalia Oleksandrivna

Graduate Student at the Department of Philosophical Anthropology
National Pedagogical Dragomanov University
9, Pyrohova str., Kyiv, Ukraine
ORCID 0000-0001-7958-9118

PECULIARITIES OF COURAGE IN DOMESTIC PHILOSOPHY IN THE PROJECTION OF BEING DISABLED

The article analyzes the concept of courage in the field of disability in Ukraine. Disclosure of the topic requires the study of the specifics of perception, not only in the socio-cultural plane, but also in the philosophical tradition, which will help to identify the ontological component of the topic. Specific changes in the life of Ukraine have exacerbated the problems of acquired disability and created the need to reform the social sphere as a field of human interaction with disability and society. Therefore, the problem of disability requires a new perspective and the search for new solutions, and in particular in the historical truth about the history of Ukraine, its philosophy and its way of thinking.

Problem. *Ukraine, as a country in military conflict, must reform its attitude to disability, as right now disability and courage are synonymous in modern Ukrainian society. Due to the need to study the perception of a person with a disability in the perspective of historically substantiated sources on the basis of the formation of a humanistic society in Ukraine is motivated and timely.*

Purpose. *Define what you enters the concept of "courage" in Ukraine on the basis of attitude to disability. Research historical contents and the facts related to the identification of important information problems in accordance with the concept of courage.*

Methods and Results. *Thanks to analytical methods, such as deduction, induction and analysis, it is concluded that in Ukraine a special concept of courage and on the basis of this concept historically formed a unique attitude to disability. The results of the study create a definition that courage, will and freedom are combined concepts for Ukraine, and a person with a disability, in their light, is a person with an exceptional and sometimes respectable status. For the first time the national philosophical thought in a combination of concepts is investigated: disability, courage, mercy. For the first time in the historical retrospective of national philosophy, the concepts of courage and disability are combined.*

Key words: *courage, disability, being a disabled person, mercy, will, freedom, national philosophy.*